

УДК 342.734:355.01

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.73>

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ЗАГИБЛОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В КОНТЕКСТІ СТ. 46 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Ставичний П.І.,

адвокат,

кандидат юридичних наук

ORCID: 0009-0006-6338-8892

e-mail: mail777lawyer@gmail.com

Ставичний П.І. Гарантії соціального захисту повнолітніх дітей загиблого військовослужбовця в контексті ст. 46 Конституції України.

Питання соціального захисту членів сімей військовослужбовців, які загинули під час виконання обов'язків військової служби, набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії проти України. Держава, проголошуючи себе соціальною і правовою, зобов'язана забезпечувати належний рівень гарантій особам, які втратили годувальника внаслідок захисту Батьківщини. Водночас правовий статус повнолітніх дітей загиблого військовослужбовця залишається дискусійним і потребує комплексного аналізу.

Доведено, що конституційною основою соціального забезпечення в Україні є Конституція України, зокрема її стаття 46, яка гарантує право кожного на соціальний захист у разі втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Однак встановлено, що практична реалізація цієї норми щодо повнолітніх дітей загиблих військовослужбовців виявляє низку прогалин і колізій у спеціальному законодавстві.

Виявлено, що особливість правового становища повнолітніх дітей полягає в тому, що після досягнення 18-річного віку вони, як правило, втрачають частину соціальних гарантій. Такий підхід потребує переосмислення з огляду на принципи соціальної справедливості, рівності та пропорційності.

У цьому контексті важливого значення набуває аналіз норм спеціального законодавства, зокрема законів України, що регулюють питання соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей. З'ясовано, що чинні нормативно-правові акти передбачають низку гарантій для родин загиблих військових, однак вони не завжди враховують особливості становища повнолітніх дітей, які фактично залишаються без належної підтримки держави.

З огляду на це актуальним є питання удосконалення на практиці правового механізму соціального забезпечення повнолітніх дітей загиблих військовослужбовців з метою усунення тих протиріч, що породжують дискримінацію в контексті отримання такими дітьми ОГД. Доведено, що притримуючись основ рівності щодо дітей загиблих військовослужбовців та принципу початку дії правовідносини з дати звернення, у практичному значенні це матиме важливу роль при формуванні позитивної судової практики.

Ключові слова: соціальні гарантії, соціальний захист, військовослужбовець; одноразова грошова допомога (ОГД), повнолітні діти.

Stavichny P.I. Guarantees of social protection of adult children of a deceased serviceman in the context of Article 46 of the Constitution of Ukraine.

The issue of social protection for family members of military personnel who died while performing military service duties is becoming particularly relevant in the context of armed aggression against Ukraine. The state, proclaiming itself social and legal, is obliged to provide an appropriate level of guarantees to persons who have lost their breadwinner as a result of defending the Motherland. At the same time, the legal status of the adult children of a deceased serviceman remains debatable and requires a comprehensive analysis.

It has been proven that the constitutional basis of social security in Ukraine is the Constitution of Ukraine, in particular its Article 46, which guarantees everyone's right to social protection in the event of loss of a breadwinner and in other cases provided for by law. However, it has been established that the practical implementation of this norm regarding adult children of deceased servicemen reveals a number of gaps and conflicts in special legislation.

It was found that a feature of the legal status of adult children is that after reaching the age of 18, they, as a rule, lose part of their social guarantees. This approach needs to be reconsidered in light of the principles of social justice, equality, and proportionality.

In this context, the analysis of the norms of special legislation, in particular the laws of Ukraine that regulate the issues of social and legal protection of military personnel and their family members, becomes important. It was found that current regulatory legal acts provide a number of guarantees for the families of deceased military personnel, but they do not always take into account the specifics of the situation of adult children, who are actually left without proper state support.

In view of this, the issue of improving in practice the legal mechanism for social security for adult children of deceased servicemen is relevant in order to eliminate those contradictions that give rise to discrimination in the context of receiving one-time cash assistance by such children. It has been proven that adhering to the principles of equality regarding the children of deceased servicemen and the principle of the commencement of the legal relationship from the date of the application will, in practical terms, play an important role in the formation of positive judicial practice.

Key words: social guarantees, social protection, serviceman, one-time cash assistance, adult children.

Постановка проблеми й актуальність теми. Актуальність питання виплати одноразової грошової допомоги (ОГД) повнолітнім дітям загиблих військовослужбовців зумовлена значною кількістю сімей, які втратили близьких під час захисту України в умовах повномасштабної війни.

Значна кількість повнолітніх дітей зазнали суттєвих матеріальних і соціальних втрат, однак чинне законодавство та практичність його застосування уповноваженими державними органами не завжди чітко гарантує їм право на отримання цієї допомоги. Це породжує певного роду правову невизначеність, соціальну напругу та численні звернення до органів влади і судів.

Вирішення цього питання має важливе значення для забезпечення принципів соціальної справедливості, усунення дискримінації щодо суб'єктного складу, належної підтримки сімей загиблих захисників та виконання державою своїх зобов'язань перед тими, хто віддав життя за Україну.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю узгодження конституційних положень із нормами галузевого законодавства та формуванням позитивної практики спрямованої на забезпечення гарантій соціального захисту повнолітніх дітей загиблого військовослужбовця.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика отримання одноразової грошової допомоги повнолітніми дітьми військовослужбовців, які загинули під час виконання обов'язків військової служби, привертає значну увагу науковців, правників та практиків. Це зумовлено як масштабом втрат унаслідок збройної агресії проти України, так і необхідністю належного правового врегулювання механізмів соціальної підтримки повнолітніх дітей загиблих захисників.

Нормативно-правову основу дослідження цієї проблематики становлять положення Конституції України, законодавства у сфері соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, а також підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги.

У науковій літературі питання соціального забезпечення сімей військовослужбовців досліджується переважно в межах ширшої тематики соціального захисту військовослужбовців та їхніх родин. Дослідники аналізують правову природу соціальних гарантій, механізми їх реалізації, а також проблеми правозастосування у сфері соціального забезпечення. Водночас питання правового статусу саме повнолітніх дітей загиблих військовослужбовців у контексті отримання одноразової грошової допомоги розглядається фрагментарно та не завжди є предметом самостійного наукового дослідження.

Слід зазначити, що для розуміння цієї проблематики важливе значення має судова практика, яка формується у спорах щодо права повнолітніх дітей загиблих військовослужбовців на отримання одноразової грошової допомоги.

Мета статті – комплексний аналіз змісту статті 46 Конституції України крізь призму забезпечення прав повнолітніх дітей загиблих військовослужбовців, виявлення проблем правозастосування та формулювання пропозицій щодо вдосконалення судової практики у сфері соціального захисту.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення, зокрема після повномасштабного вторгнення в Україну, питання гарантій соціального захисту членів сім'ї військовослужбовця потребує особливої уваги. В юридичній площині назріло певного роду непорозуміння, яке породжує відповідні судові суперечки з приводу можливості отримання певним суб'єктом склад одноразової грошової допомоги (далі по тексті - ОГД) у разі загибелі (смерті) військовослужбовця.

В основу даних суперечностей лягає контекст певного часового проміжку та суб'єктного складу – повнолітніх дітей загиблого військовослужбовця. Так, мають місце випадки, коли суб'єкти владних повноважень, які в силу діючого законодавства зобов'язані вживати заходів спрямованих на виплату ОГД, хибно трактуючи норми діючого законодавства, відмовляють повнолітнім дітям загиблих військовослужбовців у таких виплатах.

Такі відмови, як стверджує відповідний суб'єкт владних повноважень стосуються не всіх та зумовлені тим, що до 29.03.2024 року право на отримання ОГД у зв'язку із смертю (загибеллю) військовослужбовця належало, зокрема, дітям загиблого (померлого військовослужбовця), які не досягли повноліття або дітям загиблого (померлого військовослужбовця), які є утриманцями загиблого (померлого) у розумінні Закону України від 09.04.1992 № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» з урахуванням субсидіарного застосування норм Закону України від 09.07.2003 №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в частині змісту юридичної категорії «непрацездатні особи» (тобто або неповнолітнім дітям загиблого або дітям загиблого, які є утриманцями і після досягнення повноліття).

Після 29.03.2024 року законодавцем сформульовано нове правило, згідно з яким право на отримання ОГД у зв'язку із смертю (загибеллю) військовослужбовця належить дітям загиблого (померлого військовослужбовця) безвідносно до будь-яких кваліфікуючих умов.

Конструктивно (беручи до уваги позицію суб'єкта владних повноважень) це виглядає таким чином, що всі повнолітні діти загиблих в період до 29.03.2024 року на війні військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, позбавлені можливості отримати виплати, навіть якщо реалізація такого права повнолітніми дітьми відбулась після 29.03.2024 року. Абсурдною та дискримінаційною в силу своєї правової природи є позиція суб'єкта владних повноважень, що право на отримання таких виплат мають тільки ті повнолітні діти, батьки яких загинули після 29.03.2024 року (тобто після внесення змін), а ті повнолітні діти, батьки яких загинули до вказаної дати позбавлені права на отримання таких виплат.

Слід зазначити, що визначальним для правильного вирішення подібного роду спорів є не календарна дата, на яку припав момент загибелі військовослужбовця і чинне станом на цю дату законодавство, а правова природа соціальної гарантії на виплату ОГД у разі загибелі військовослужбовця як грошового еквіваленту соціальної гарантії на випадок загибелі військовослужбовця у зв'язку із втратою годувальника чи як грошового еквіваленту соціальної гарантії на випадок загибелі військовослужбовця у зв'язку із втратою члена родини під час виконання конституційного військового обов'язку.

Відповідно до статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Згідно ч. 5 ст. 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1].

Держава має забезпечити рівні та справедливі соціально-правові гарантії для усіх членів сімей військовослужбовців, що загинули (померли) через виконання ними обов'язків військової служби. За своєю природою ОГД у разі загибелі (смерті) військовослужбовця має компенсаторний характер, яка спрямована матеріально підтримати, наскільки це можливо, членів сім'ї (батьків, дітей, дружину) та утриманців загиблого військовослужбовця після втрати близької людини (годувальника), а тому виключення із кола осіб, які мають право на отримання допомоги, дитини військовослужбовця з підстав дати її народження не відповідає змісту і меті закону [2].

Діючим законодавством не передбачено обов'язку особи реалізувати таке право в день його виникнення, а надано трирічний проміжок часу для такої реалізації. Тобто день смерті є тільки днем з якого виникає право, а можливість його реалізації охоплене трьома роками. Відтак, якщо повнолітньою дитиною загиблого військового було розпочато реалізацію права на отримання ОГД за своїм померлим батьком/матір'ю в межах трирічного часового проміжку, коли вже нормою закону було прямо передбачено право повнолітніх дітей на отримання ОГД, то будь-яка відмова суб'єкта владних повноважень не ґрунтується на нормі закону.

В контексті вказаного необхідно врахувати, що Верховний Суд неодноразово вказував, що:

- «реалізація права особи має здійснюватися за нормами, чинними на момент вираження волевиявлення такої особи у формі конкретних дій (звернення до суб'єкта владних повноважень тощо)»;
- «дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом»;
- «розпочатий процес реалізації права, за загальним правилом, повинен бути завершений за чинним на момент початку такого процесу законом».

Велика Палата Верховного Суду послідовно застосовує у спорах, пов'язаних із захистом соціальних прав осіб, принцип найбільшого сприяння особи у разі існування неоднозначного або множинного тлумачення прав та обов'язків особи в національному законодавстві, а органи державної влади зобов'язані застосувати підхід, який є найбільш сприятливим для особи [3, 4].

Європейський суд з прав людини у пунктах 52, 56 рішення від 14 жовтня 2010 року у справі «Шокін проти України» зазначив, що тлумачення й застосування національного законодавства є прерогативою національних органів. Однак суд зобов'язаний переконатися в тому, що спосіб, у який тлумачиться й застосовується національне законодавство, призводить до наслідків, сумісних із принципами Конвенції з погляду тлумачення їх у практиці Європейського суду з прав людини. На думку Європейського суду з прав людини, відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості й точності, які передбачали можливість різного тлумачення, порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, і не забезпечує адекватного захисту від свавільного втручання публічних органів державної влади в майнові права заявника.

Загальноприйнятним є принцип тлумачення закону на користь особи, що є однією з основних засад правової системи, яка вказує, що суди повинні намагатися тлумачити закони та його норми в такий спосіб, щоб максимально захищати права та інтереси фізичної особи. Цей принцип також часто відомий як «in dubio pro persona» або «in dubio pro homine» (латинською мовою), що означає «у вагомих сумнівах - на користь людини».

Велика Палата Верховного Суду зазначила, що норми законодавства, які допускають неоднозначне або множинне тлумачення, завжди трактуються на користь особи [5]. У постанові винесеній Великою Палатою Верховного Суду у зразковій справі із посиланням на положення статей 1, 8, 92 Конституції України, а також на статтю 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права зроблено висновок, що у випадку існування неоднозначного або множинного тлумачення прав та обов'язків особи в національному законодавстві, наявність у національному законодавстві правових «прогалів» щодо захисту прав людини та основних свобод, органи державної влади зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для особи [6].

Також заслуговує на увагу і Пояснювальна записка №290д9/12023/81786 від 19.04.2023 року до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання правовідносин, пов'язаних з призначенням, отриманням ОГД та наданням пільг деяким категоріям осіб», прийнятого Верховною Радою України 9 грудня 2023 року за № 3515-IX [7]. Метою законопроекту є встановлення рівних та справедливих соціально-правових гарантій для усіх членів сімей військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служб цивільного захисту, працівників об'єктів критичної інфраструктури, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та поліцейських, що загинули (померли) через виконання ними обов'язків військової служби чи інших випадках». При застосуванні норми права необхідно, враховуючи букву закону, обов'язково з'ясовувати дійсну легітимну мету відповідного закону, яка встановлюється, зокрема, через аналіз пояснювальної записки до проекту закону, стенограм пленарних засідань Верховної Ради України (виступу доповідача по цьому проекту під час його розгляду у першому читанні, висновків профільних комітетів та структурних підрозділів апарату парламенту, що здійснювали експертно-юридичний аналіз проекту закону тощо), а також дослідження генезису розвитку відповідних законодавчих змін, дійсної суті проблеми, що підлягає вирішенню на рівні прийняття закону [8, 9].

Європейський суд з прав людини також використав у справі «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» (Svit rozvag, tov and others v. Ukraine, заява № 13290/11 та 2 інші, п.п. 8, 147) пояснювальну записку до закону [10].

20 квітня 2021 року у Окремій думці судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Берназюка Я.О. на постанову Судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 14 квітня 2021 року у справі № 480/4241/18 (адміністративне провадження №К/9901/15011/19) за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Сумській області про зобов'язання вчинити дії слушно зазначено наступне:

«З цього приводу слушною також видається позиція Верховного Суду США, викладена у відомому рішенні у справі U.S. v. Two Hundred Barrels of Whiskey, відповідно до якої обов'язком суду є вивчати весь закон, його реальний зміст, дух, мету, формулювання і використовувати його очевидне і природне значення для читання акта з цією метою у спосіб, який буде найкращим чином відображати мету законодавця; законодавча мета є путівником для належної судової інтерпретації (U.S. Supreme Court. United States v. Two Hundred Barrels of Whiskey, 95 U.S. 571 (1877)). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/95/571/>» [11].

Також у вищезгаданій Пояснювальній записці [7] вказано, що необхідність прийняття законопроекту пов'язана із тим, що у багатьох родинах членами сімей є, зокрема, особи, що досягли повноліття, однак у зв'язку з певного роду дискримінацією позбавлені можливості отримати відповідну ОГД. Метою цього законопроекту є встановлення рівних та справедливих соціально-правових гарантій для усіх членів сімей військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служб

цивільного захисту, працівників об'єктів критичної інфраструктури, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та поліцейських, що загинули(померли) через виконання ними обов'язків військової служби чи інших випадках.

Отже, законодавець удосконалив правове регулювання спірних правовідносин, розширивши перелік осіб, які мають право на отримання ОГД, внесенням змін до статті 16-1 Закону №2011-ХІІ, яким до членів сімей загиблих (померлих) осіб, зазначених у підпунктах 1-3 пункту 2 статті 16 цього Закону віднесли також і повнолітніх дітей загиблого військовослужбовця. Частиною 9 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначено, що особи, які мають право на отримання ОГД, передбаченої цим Законом, можуть реалізувати його протягом трьох років з дня виникнення у них такого права.

Таким чином, право повнолітніх дітей загиблих військовослужбовців на виплату ОГД виникло з моменту розширення кола суб'єктів та включення до членів сім'ї загиблого військовослужбовця за новою редакцією Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і має бути реалізоване протягом трьох років з дати смерті батька/матері. Водночас, виключення із кола осіб, які мають право на отримання допомоги, дитини військовослужбовця з підстав дати її народження не відповідає змісту і меті закону та є дискримінаційним.

Так, Верховний Суд розглядаючи правовідносини щодо виплати ОГД, встановленої Постановою № 168, сформував правовий висновок, що дія нормативно-правових актів у часі є, як правило, перспективною, тобто розрахованою на поведінку суб'єктів права, що виникає після набрання чинності актом. Проте, у деяких випадках нормативно-правові акти можуть мати зворотню (так звану ретроспективну) дію у часі, тобто поширюватись в цілому або в певній частині на відносини, що виникли до набрання ним чинності [12].

У вищевказаній постанові Верховний Суд констатував, що «правовідносини щодо призначення ОГД починаються саме з дати звернення особи з відповідною заявою про призначення їй ОГД і тривають до моменту прийняття рішення про призначення ОГД уповноваженим органом» [12].

Висновки. Практика відмов державних органів у призначенні одноразової грошової допомоги повнолітнім дітям загиблих військовослужбовців є юридично необґрунтованою та такою, що суперечить як змісту законодавчих норм, так і принципам соціальної справедливості.

Аналіз нормативно-правових актів і практики їх застосування свідчить про те, що повноліття дитини саме по собі не може розглядатися як достатня підстава для позбавлення її права на соціальні гарантії, передбачені державою у зв'язку із загибеллю військовослужбовця. Натомість така практика часто ґрунтується на формальному та звуженому тлумаченні законодавства, що призводить до порушення прав членів сімей загиблих захисників та суперечить меті державної політики щодо їх соціального захисту.

Назріла проблематика засвідчує необхідність удосконалення як нормативного регулювання, так і напрацювання позитивної для повнолітніх дітей судової практики. Зокрема, доцільним є чіткіше законодавче визначення кола осіб, які мають право на відповідні виплати, а також запровадження єдиної правозастосовної практики для уповноважених органів. Крім того, важливим є посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту сімей загиблих військовослужбовців.

Реалізація таких заходів сприятиме забезпеченню справедливого та однакового підходу до призначення виплат, а також належному виконанню державою своїх соціальних зобов'язань перед родинами загиблих захисників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05.02.2025 року у справі № 120/17960/23, адміністративне провадження № К/990/27414/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124949299> (дата звернення: 02.03.2026).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 520/15025/16-а, провадження № 11-1207ап19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951282> (дата звернення: 02.03.2026).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 360/3611/20, Провадження № 11-209зai21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101211541> (дата звернення: 02.03.2026).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 листопада 2018 року у справі № 812/292/18 (Пз/9901/22/18), провадження № 11-532зai18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77911136> (дата звернення: 02.03.2026).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 822/524/18 (Пз/9901/23/18), провадження № 11-5553аі18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80147824> (дата звернення: 02.03.2026).
7. Пояснювальна записка №290д9/12023/81786 від 19.04.2023 року до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання правовідносин, пов'язаних з призначенням, отриманням одноразової грошової допомоги та наданням пільг деяким категоріям осіб», прийнятого Верховною Радою України 9 грудня 2023 року за № 3515-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9226&conv=9>.
8. Постанова Верховний Суд від 20 листопада 2018 року у справі №820/1835/18, адміністративне провадження № К/9901/58583/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78026078> (дата звернення: 03.03.2026).
9. Постанова Верховний Суд від 20 листопада 2018 року у справі справа № 820/1670/18, адміністративне провадження №К/9901/58585/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78022582> (дата звернення: 03.03.2026).
10. Рішення Європейського суду з прав людини від 27/09/2019 у справі «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e05#Text (дата звернення: 03.03.2026).
11. Окрема думка судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20 квітня 2021 року у справі № 480/4241/18, адміністративне провадження № К/9901/15011/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96389532> (дата звернення: 03.03.2026).
12. Постанова Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 280/3308/23, адміністративне провадження № К/990/4829/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120634376> (дата звернення: 03.03.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026